

توضیحاتی درباره‌ی

فعالیت‌های کتاب بخوانیم

۱. درک و دریافت

فعالیت درک و دریافت معمولاً اولین فعالیت کتاب بخوانیم پس از پایان هر درس است که در پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی مورد توجه قرار می‌گیرد. این فعالیت، کلاس را با تعامل میان معلم و دانش‌آموز مواجه می‌سازد. توجه، دقت، تمرکز حواس، ارتقای درک شنوایی و مهارت در گفت‌و شنود، از دست‌آوردهای این فعالیت است.

از دیگر اهداف این فعالیت، ارزشیابی میزان درک دانش‌آموزان از مطالب درسی است. با این فعالیت، هم معلم درمی‌یابد که دانش‌آموز تا چه حد محتوا و پیام درس را دریافت کرده است و هم دانش‌آموز به نوعی خود ارزشیابی دست می‌یابد و مفاهیمی که درک نکرده است، از زبان هم‌کلاس‌ها می‌شنود و خلأ اطلاعاتی خود را جبران می‌کند.

توصیه‌ها:

۱. در هنگام پرسش، به دانش‌آموزان فرصت فکر کردن و مشورت بدهید.
۲. دانش‌آموزان را تشویق کنید تا پاسخ‌های خود را در قالب گفتار مبسوطی بیان کنند و از پاسخ‌های یک واژه‌ای مانند بله و خیر بپرهیزند.
۳. دانش‌آموزان را تمرین دهید که تا پرسش کامل خوانده نشده است، پاسخ خود را آغاز نکنند. این کار عادت گوش دادن کامل را ایجاد خواهد کرد.
۴. دانش‌آموزان را عادت دهید تا پیش از جواب دادن، فکر کنند و پاسخ خود را دقیق و منسجم بیان دارند.
۵. از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر پاسخی که از متن درس یافته‌اند، نظر خود را نیز درباره‌ی سؤال مطرح کنند.

۶. در صورت ضرورت، دانش‌آموزان را راهنمایی کنید با مراجعه به متن درس، پاسخ مورد نظر را بیابند. ارجاع دادن به گونه‌های متفاوتی مانند یادآوری بخشی از درس به صورت شفاهی از جانب آموزگار صورت می‌پذیرد.

۲. واژه‌آموزی و گسترش واژگان

قلب هر زبان، واژه‌های آن زبان است. از پایه‌ی سوم ابتدایی، کودکان می‌توانند در هر سال تا سه هزار واژه را به گنجینه‌ی واژگان خواندنی خود بیفزایند.

کودکان چگونه و به چند طریق به معنای واژه‌ها دست می‌یابند؟ آنان هنگام ورود به دبستان، واژه‌های زیادی را که از طریق شناخت پدیده‌های اطراف به دست آورده‌اند، در ذهن دارند. برخی از واژگان اندوخته در ذهن خود را در گفتار روزمره به کار می‌برند و اگرچه برخی دیگر را به کار نمی‌برند، مفهوم آن‌ها را می‌دانند. در دبستان، کودکان شکل نوشتاری واژه‌ها را از طریق خواندن و همراه با معنی آن به ذهن می‌سپارند.

یکی از راه‌های واژه‌آموزی کشف روابط مفهومی واژگانی به صورت‌های گوناگون است. برخی از این راه‌ها عبارت‌اند از:

۱. هم‌مفهومی: خواندن یک طبقه از واژگان که با یک دیگر ارتباط معنایی دارند؛ مانند واژه‌های زیر که همه از نظر مفهومی با واژه‌ی «سفر» در یک فضا قرار می‌گیرند.
سفر، چمدان، بلیت، اتوبوس، ...

۲. هم‌معنایی: اگرچه هم‌معنایی کاملی بین کلمات وجود ندارد، بین برخی از واژه‌ها شباهت معنایی برقرار است. مانند واژه‌های تیره و سیاه که در همه جا و در همه‌ی جمله‌ها کاملاً هم‌معنا نیستند. خواندن دو کلمه‌ی تقریباً هم‌معنا به گسترش گنجینه‌ی واژگانی دانش‌آموزان کمک می‌کند.

۳. تضاد معنایی: خواندن دو کلمه، که از نظر معنای مفهومی مخالف یک‌دیگرند نیز، راهی برای واژه‌آموزی است (مانند شب، روز، سرد، گرم).

۴. کلمه‌های متشابه: کلمه‌های متشابه آن دسته از کلماتی هستند که صورت املایی و گفتاری یکسانی دارند؛ مانند شیر (شیر جنگل، شیر خوردنی، شیر آب) یا مانند هم نوشته نمی‌شوند، ولی از نظر گفتاری هم‌آوا هستند؛ مانند: خوار، خوار، خواست، خاست، ثواب، صواب.

برای آموزش بهتر واژه‌آموزی و گسترش واژگانی دانش‌آموزان به نکات زیر توجه کنید:

۱. درباره‌ی گروه واژه‌های بخش واژه‌آموزی، دانش‌آموزان را به صحبت و گفت و گو تشویق کنید. با استفاده از تجارب زبانی دانش‌آموزان و نیز با هدایت و راهنمایی خود، فضای مفهومی واژه‌ها

و ارتباط معنایی آن‌ها را با یک‌دیگر روشن سازید.

۲. از دانش‌آموزان بخواهید واژه‌های جدیدی را که یاد می‌گیرند، به سایر بخش‌های زندگی روزانه‌ی خود تعمیم دهند.

۳. در برخورد با واژگان، از آن‌ها بخواهید به یاد آورند که چند بار، در کجا و چگونه با این واژه تماس داشته‌اند.

۴. با استفاده از تجارب زبانی دانش‌آموزان و هدایت و راهنمایی آن‌ها، فضایی در کلاس ایجاد کنید تا هریک از واژه‌های جدیدی که یاد می‌گیرند، تعریف شود.

۵. فرصت‌هایی فراهم آورید تا دانش‌آموزان واژه‌های جدید را در گفتار و نوشتار خود به کار ببرند.

۳. نکته

برای به‌کارگیری درست زبان و توفیق در برقراری ارتباط گفتاری و نوشتاری و نیز سازمان‌دهی بهتر فکر و ذهن، دانش‌آموز باید الگوهای دستوری صحیحی را در زبان فارسی معیار بداند و عادت کند آن‌ها را در گفته‌ها و نوشته‌های خود به کار بندد.

در روند زبان‌آموزی در دوره‌ی ابتدایی، علاوه بر تلاش برای رشد و تقویت مهارت‌های زبان‌آموزی، نقش فرازبانی و تقویت آن در ذهن و زبان نیز در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی مدنظر قرار گرفته است تا دانش‌آموز بتواند از زبان فارسی معیار برای تعبیر و تفسیر زبان استفاده کند. به این ترتیب، باید واژه‌ای را تعریف و تفسیر کند، به تشریح و تبیین عناصر زبانی بپردازد و سازمان درونی کلمه‌ها و جمله‌ها را بشناسد و بتواند جمله‌های صحیح دستوری را در گفته‌ها، نوشته‌های خود به کار گیرد.

در کتاب بخوانیم در پایه‌ی چهارم ابتدایی، فعالیت به نام «نکته» آمده است تا دانش‌آموزان از طریق آن ساخت نحوی زبان را بشناسند. یکی از انتظارات ما در این فعالیت، این است که دانش‌آموزان بتوانند بین عناصر گوناگون یک جمله به‌منظور رسانندگی پیام آن، رابطه‌ی هم‌نشینی برقرار کنند. مثلاً در جمله‌ای که در آن، یک کلمه (با هر نقش دستوری) حذف شده است، آن را در جای مناسب خود در جمله قرار دهند. علاوه بر هم‌نشینی، مهارت به‌کارگیری درست محور جایگزینی نیز ضروری است و دانش‌آموز باید بتواند به جای یکی از کلمه‌های مندرج در آن جمله، کلمه‌ی مناسب دیگری جایگزین کند. این امر در زبان‌آموزی نقش مؤثری ایفا می‌کند. اگر استفاده از محور جایگزینی نبود، ذهن نمی‌توانست هزاران هزار جمله را برحسب موقعیت‌های متفاوت، عیناً در حافظه انبار کند و مسلماً در

کار رفع نیازهای ارتباطی فرو می ماند و از عهده‌ی بیان موقعیت‌های تازه و ناآشنا بر نمی آمد. استفاده از محور جایگزین زبان را پویا، زایا و خلاق کرده است.

بیشتر تمرین‌های مربوط به فعالیت «نکته» کار روی ساختار جمله است. منظور از جمله، واحدی قاعده‌مند از زبان است که از یک یا چند کلمه ساخته شده است و معمولاً به دو قسمت نهاد و گزاره بخش پذیر است. تنوع این تمرین‌ها در کتاب به صورت زیر است:

تطبیق دادن فعل با فاعل، به کارگیری ساختار جمله‌های صحیح با الگوهای دستوری منطبق بر زبان فارسی معیار، به کارگیری ساختار صحیح جمله‌ها با توجه به زمان‌های متفاوت (حال، آینده، گذشته)، به کارگیری صفت‌ها (ساده، تفصیلی، عالی) و اضافه کردن صفاتی به اسم‌ها برای زیباتر شدن جمله‌ها و نیز به کارگیری مناسب نقش نماها در جمله. منظور از نقش‌نما تشخیص نقش کلمات در جمله مانند نقش‌نمای مفعول که تک‌واژ «را» و نقش‌نمای اضافه و صفت، نقش‌نمای ندا (مانند ای و...) است.

از انواع دیگر تمرین‌های مربوط به «نکته» به کارگیری مثل‌هاست. چند مهارت نگارشی نیز در آموزش نکته‌ها موجود است. در آموزش این فعالیت، باید به توصیه‌های زیر توجه شود:

۱. در برخی فعالیت‌ها، اگر چه آموزش دستور زبان مطرح است، این آموزش به طور غیرمستقیم صورت می‌گیرد. سعی کنید در تدریس خود از نقش دستوری کلمه‌ها نامی نبرید.

۲. در نحوه‌ی آموزش، سعی کنید با طرح مثال‌های گوناگون در زمینه‌ی تمرین‌های در نظر گرفته شده، نکته‌ی معین شده را در ذهن دانش‌آموزان تثبیت کنید. در آموزش قاعده‌ها، روش از جزء به کل با روش استقرایی را بیشتر به کار ببندید و تلاش کنید دانش‌آموزان از طریق ارائه‌ی مثال‌ها، مصداق‌ها و شواهد، به کشف قاعده نایل شوند.

۳. نکته را با درس یا درس‌های قبل یا با مثال‌هایی از کتاب‌های درسی و غیردرسی پیوند دهید.

۴. دانش‌آموزان را هدایت کنید تا مثال‌ها و مصداق‌ها را خود به زبان آورند و سپس روی تخته بنویسند.

۵. در فعالیت‌های جمله‌سازی، چه در مورد آن دسته از تمرین‌هایی که مربوط به فعالیت نکته است و چه در زمینه‌ی فعالیت‌های دیگر کتاب بنویسیم، شرایط را به گونه‌ای فراهم آورید تا دانش‌آموزان جمله‌های بیشتر و متفاوت‌تری بگویند یا بنویسند. زیرا هرچه در این زمینه تلاش بیشتری صورت گیرد، دانش‌آموزان جمله‌های بیشتری از یک‌دیگر یاد می‌گیرند و خلاقیت آن‌ها شکوفاتر می‌شود.

۴. گفت و شنود

این فعالیت مندرج در کتاب بخوانیم، علاوه بر مهارت‌های مربوط به گفت و شنود و گسترش درون‌دادها و برون‌دادهای شفاهی کودکان، برای این است که دانش‌آموزان بتوانند در یک فضای امن و صمیمانه و بدون هیچ اضطراب و تشویشی، نظرها، عقاید و احساسات و عواطف خود را، چه در گروه و چه در جلو جمع، بیان دارند.

برخی از پرسش‌های مندرج در این فعالیت به منظور پیوند دادن مضمون متن درس به زندگی واقعی و واداشتن دانش‌آموزان به حل یک مسئله‌ی اجتماعی است. برخی دیگر مکمل معنایی درس و بسیاری دیگر از آن‌ها به‌طور مستقیم به بیان احساسات و عقاید دانش‌آموزان معطوف است. بنابراین، توصیه می‌شود:

الف) دانش‌آموزان ابتدا درباره‌ی سؤال مورد نظر در گروه گفت‌وگو و درباره‌ی نظرهای یک‌دیگر بحث کنند. بعد از اتمام بحث در یک گروه، اعضای آن گروه می‌توانند با گروه مجاور خود نیز به گفت‌وگو بپردازند.

ب) فضایی فراهم آورید تا دانش‌آموزان هنگام تفکر درباره‌ی پاسخ سؤال، آن‌چه را که مشابه آن است و قبلاً به گونه‌ای با آن برخورد داشته‌اند، بیان دارند.

۵. فعالیت‌های ویژه

الف) نمایش: نمایش بروز افکار، احساسات، عواطف و تظاهر آن‌ها به نحوی بر چهره و دیگر اعضا و اندام‌های بدن است. در کتاب فارسی چهارم، فعالیت‌های نمایشی بازی‌های نمایشی است که به دو شکل صامت و گویا اجرا می‌شود. در نمایش صامت، که پانتومیم نامیده می‌شود، تصویر افکار، احساسات و عواطف روی صورت و اندام‌های بدن و به‌ویژه دست‌ها تجلی می‌یابد.

نوع دیگر نمایش با گفت‌وگو همراه است که در آن روندی داستانی دنبال می‌شود. بازیگران با حرکات نمایشی و گفت‌وگوها حوادث و شخصیت‌های داستان را به گونه‌ای مجسم می‌کنند تا هم داستان را اجرا کنند و هم در بیننده تأثیر لازم را بگذارند.

در هریک از گونه‌های نمایشی و در صورت زیاد بودن عده‌ی دانش‌آموزان، چند نفر بازیگر انتخاب و در مکانی معین، نقش‌ها به آن‌ها واگذار می‌شود تا نمایش را اجرا کنند.

نوع دیگر نمایش، نمایش خلاق است. نمایش خلاق یک فعالیت نمایشی سازمان یافته است که بیشترین تأکید آن، بر مراحل انجام دادن کار است تا بر حاصل کار. این فعالیت باید به‌خودی‌خود و خلاق باشد و عمق بیشتر شخصیت‌ها و نکته‌های نهفته در نمایش را نشان بدهد. نمایش خلاق از هرگونه

رسمیت رهاست و هدف آن بیشتر ایجاد رضایت خاطر در افرادی است که خود را در آن درگیر کرده‌اند. این فعالیت بخشی از طبیعت کودک است و آموزگاران محترم می‌توانند آن را به کار گیرند.

آموزگار پیش از آن که وارد مرحله‌ی فعالیت نمایش خلاق شود، باید فضای مناسبی به وجود آورد تا دانش‌آموزان احساس امنیت کنند. برای دستیابی مطلوب‌تر به ارزش‌های نمایش خلاق، بهتر است فعالیت‌هایی برای آماده‌سازی دانش‌آموزان صورت گیرد. بازی‌هایی مانند چیستان، حدس زدن، چه احساسی دارم و ... به آماده‌سازی دانش‌آموزان برای موفقیت در نمایش خلاق کمک می‌کند.

نمایش، یکی از فعالیت‌های مورد تأکید در برنامه‌ی درس زبان‌آموزی است که در پایه‌های متفاوت دوره‌ی ابتدایی مورد توجه قرار می‌گیرد و اجرای مطلوب آن به تحقق بسیاری از اهداف زبان‌آموزی منجر می‌شود. به‌طور کلی، نمایش بر رفتار دانش‌آموزان تأثیرات مثبت آموزشی و پرورشی دارد که آثار آن‌ها در رشد و پرورش کلیه‌ی ابعاد شخصیتی مشهود است. برخی از این تأثیرات آموزشی و تربیتی را می‌توان به صورت زیر برشمرد:

◇ از مهم‌ترین تأثیرات نمایش، کمک به دانش‌آموز برای بیان فکر، احساس، عواطف و به‌طور کلی کمک به ابراز وجود خود در میان جمع است که از اهداف اساسی زبان‌آموزی به‌شمار می‌رود. در خلال این اهداف، انسجام و نظم فکری و بالا رفتن درک شنوایی نیز اتفاق می‌افتد.

◇ در نمایش، شرایطی فراهم می‌آید که مفاهیم ناملموس و انتزاعی، هم برای بازیگر و هم تماشاگر محسوس و آشنا شود. بنابراین مفهوم آموزشی نیز از اتفاقات مورد توجه در نمایش و از اهداف زبان‌آموزی است.

◇ نمایش امکانی فراهم می‌آورد تا خلاقیت و ابتکار دانش‌آموزان، که در قالب ذهن و اندیشه است، به عمل و حرکت درآید و عینی شود. بنابراین، شکوفایی، خلاقیت و پرورش تخیل از جمله دست‌آوردهای دیگر نمایش است.

◇ با نمایش، طول تمرکز، توجه و دقت و تماشاگر و بازیگر افزایش می‌یابد؛ تشخیص و بازشناسی - به‌ویژه در تماشاچی - از طریق درک مفهومی به مفهوم دیگر یا انتقال مقدمه به نتیجه یا از صحنه‌ای به صحنه‌ی دیگر رشد می‌یابد. این امر به رشد شناختی در دانش‌آموزان کمک زیادی می‌کند.

◇ از آن‌جا که اجرای نمایش با تحرک بدنی همراه است، بین اندام‌ها و عضلات کوچک و بزرگ دانش‌آموزان هماهنگی ایجاد و به‌طور کلی به رشد جسمانی آن‌ها کمک می‌شود.

◇ از دیگر ثمره‌های بازی‌های نمایشی، آشنا شدن دانش‌آموزان با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه است. زیرا الگوهای مقبول جامعه به بازیگر و تماشاچی شناسایی می‌شود و دانش‌آموزان

فرصتی پیدا می‌کنند با آن الگوها همانندسازی کنند و شخصیت خود را شکل بدهند. به علاوه، آثار مترتب بر رفتارهای نامناسب و نیز عواقب نامطلوب این رفتارها بر بازیگر و بیننده آشکار می‌شود. به طور کلی، اجرای رفتارهای مطلوب بر صحنه‌ی نمایش، تشخیص و تمیز خوب از بد را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد.

◇ از دست‌آوردهای دیگر بازی‌های نمایشی، ایجاد روح جمعی، همکاری و تعاون در دانش‌آموزان است و طریقه‌ی ارتباط با دیگران را، که یکی از مهارت‌های اساسی در زندگی اجتماعی است، یاد می‌گیرند.

◇ در بازی‌های نمایشی، دانش‌آموزان نظم و ترتیب و بسیاری از قواعد و مقررات مربوط به زندگی واقعی را یاد می‌گیرند و به راه‌حل‌های مناسبی برای مسایل زندگی می‌اندیشند.

◇ از آن‌جا که نمایش با هنر آمیخته است و هنر با زیبایی‌شناسی را در درون خود دارد، این فعالیت به پرورش روحیه‌ی زیبایی‌شناسی در دانش‌آموزان می‌انجامد.

◇ نمایش موجبات شادی، نشاط و انبساط خاطر را در دانش‌آموزان فراهم می‌آورد و از خشک و خستگی‌زا شدن برنامه‌های کلاس می‌کاهد.

◇ نمایش درمان خوبی برای دانش‌آموزان کمرو و منزوی و نیز آنانی است که مدت زمانی به رؤیا فرو می‌روند و از دنیای بیرون فاصله می‌گیرند. هم‌چنین وسیله‌ای برای بالا بردن اعتماد به نفس، خودباوری و آگاه کردن دانش‌آموزان از توانایی خویش است.

◇ دانش‌آموزان یاد می‌گیرند تا در محیط‌های خارج از کلاس و مدرسه، اوقات فراغت خود را با این بازی به شکل نظام‌دارتری بارور سازند.

برای اجرای مطلوب‌تر نمایش و برای این که تأثیرات پرورشی و آموزشی بیشتری بر رفتار دانش‌آموزان داشته باشد، پیشنهاد می‌شود به توصیه‌ها و نکات زیر توجه کنند.

- مدت نمایش بیش از حد طولانی نشود تا دانش‌آموزان خسته نشوند.
- هدف از اجرای نمایش تربیت بازیگر و بازیگری نیست، بلکه تحقق پاره‌ای از اهداف زبان‌آموزی، رشد خلاقیت و انتقال ارزش‌های تربیتی در برنامه است. بنابراین، به هیچ‌وجه در حین بازی به دانش‌آموزان امرونی نکنید، به آن‌ها دستورهای مستقیم ندهید. آنان را تحت فشار نگذارید. هدایت و راهنمایی‌های شما باید بیشتر جنبه‌ی غیرمستقیم داشته باشد. زیرا در اجرای نمایش‌های دبستانی، شکوفایی خلاقیت در بازی مورد توجه است. تذکرهای متوالی و فشار بیش از حد بر دانش‌آموزان سبب بی‌علاقه شدن، گرفتن ابتکار و استقلال و از بین رفتن اعتماد به نفس در آنان می‌شود.

- چون اجرای نمایش به طرز مناسب به انعطاف‌پذیری بدن نیازمند است، توصیه می‌شود که از بازی‌هایی که با تحرک بدنی همراه است، به‌ویژه بازی‌های ورزشی، استفاده کنند. بهره‌گیری از بازی‌هایی که موجب استفاده از فکر و دست می‌شود، هماهنگی لازم بین ماهیچه‌ها و اعضای بدن را فراهم می‌آورد و مهارت آن‌ها را در اجرای نمایش بیشتر می‌کند.
- در هنگام نمایش، از دانش‌آموزان بخواهید بازی‌های مشابه نمایش فعلی را، که در گذشته انجام داده و یا دیده‌اند، به یاد بیاورند و برای هم کلاسان یا افراد هم‌گروه خود بیان کنند.
- در برخی نمایش‌ها می‌توانید دانش‌آموزان را قبل از اجرای نمایش گروه‌بندی کند و از آن‌ها بخواهید برای اجرای بهتر آن، با یک‌دیگر به گفت‌وگو بپردازند، مراحل متفاوت نمایش را طراحی کنند و پس از تعیین نقش‌ها آن را اجرا کنند.
- از دانش‌آموزان - چه آن‌هایی که قرار است نمایش را اجرا کنند و چه آن‌هایی که تماشاگرند - بخواهید به دنبال راه‌هایی برای جالب‌تر و هیجان‌تر کردن نمایش باشند.
- از دانش‌آموزان بخواهید در هنگام ضرورت، تغییر صدا و تغییر لحن بدهند تا نمایش را شیرین‌تر کنند.
- در نمایش، برای کودکان، بازیگری از هر چیزی مهم‌تر است. بنابراین در صورت فراهم نبودن امکانات، اجرای نمایش را متوقف نکنید. زیرا کودکان امکانات مورد نظر خود را فراهم می‌آورند. مثلاً به جای موسیقی و صدا از استعداد خود بهره می‌گیرند و صداها را با دهان تولید می‌کنند یا برای لباس و آرایش صحنه، از چیزی که در دسترس داشته باشند، استفاده می‌کنند. سعی کنید برای آرایش صحنه، چهره‌آرایی (گریم)، لباس، موسیقی صحنه و دیگر عناصر نمایش، از فکر و ابتکار دانش‌آموزان بهره بگیرید.
- دانش‌آموزان بیشتر دوست دارند بازیگر باشند تا تماشاگر؛ بنابراین به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنید تا نوبت بازی به همه‌ی آنان برسد و به تناوب، در نقش‌های گوناگون ظاهر شوند. در یک موضوع نمایش، عده‌ای از دانش‌آموزان می‌توانند بازی کنند و عده‌ای تماشاچی باشند و در نوبت بعد، جای خود را با هم عوض کنند.
- از انگیزه‌هایی که دانش‌آموزان را به تخیل و امی دارد، استفاده کنید.
- پس از اتمام پantomim یا اجرای نمایش صامت، از دانش‌آموزان تماشاچی بخواهید موضوع را حدس بزنند و درباره‌ی آن گفت‌وگو کنند.
- از آن دسته از دانش‌آموزانی که تماشاگرند، بخواهید پس از پایان نمایش، درباره‌ی آن صحبت کنند و برای بهتر شدن نمایش، پیشنهادهایی ارائه دهند.

● از تماشاگران بخواهید احساس خود را درباره‌ی آنچه که در نمایش دیده‌اند، بیان کنند.

● ابتدا به بازی‌های نمایشی بپردازید و سپس نمایش خلاق را در کلاس اجرا کنید.

ب) بازی: کودک، بسیاری از اوقات خود را به بازی می‌گذراند بسیاری از تجارب و دانش خود را درباره‌ی دنیای پیرامون، از طریق بازی به دست می‌آورد. بازی برای کودک ارزش‌های متعددی دارد و به رشد و تکامل همه‌ی جنبه‌های شخصیتی او کمک می‌کند.

کودک از طریق بازی نخستین گام‌ها را برای اجتماعی شدن برمی‌دارد. از طریق بازی گروهی همکاری و تشریک مساعی در وی ظاهر می‌شود و یاد می‌گیرد چگونه مورد پذیرش اعضای گروه قرار گیرد و به رعایت نکات اجتماعی و قواعد بازی بپردازد. در خلال بازی گروهی، کودک به بسیاری از مفاهیم و مهارت‌های اجتماعی از قبیل رعایت نوبت، داشتن صبر و حوصله در برابر دیگران و شکیبایی در برابر شنیدن نظرهای مخالف و احترام به حقوق دیگران دست می‌یابد و یاد می‌گیرد با افرادی به جز اعضای خانواده‌ی خود، ارتباط برقرار کند. او مفهوم پیروزی و شکست و راه رسیدن به موفقیت را نیز در بازی‌های گروهی فرا می‌گیرد.

کودک در بازی‌های گروه با ارزش‌های اخلاقی آشنا می‌شود؛ رفتارهای خوب را از بد تشخیص می‌دهد و درمی‌یابد که اگر بخواهد در گروه فرد قابل قبولی به حساب آید، باید درست کار، حقیقت‌جو، مسلط به خود و با انصاف باشد.

در بازی‌های گروهی، کودک توانایی‌های خود را با دیگران مقایسه می‌کند. به میزان توانایی‌های خود و نیز چگونگی استفاده از توانایی‌ها برای رسیدن به موفقیت آگاه می‌شود. در بازی‌های گروهی، نه تنها برقراری ارتباط مؤثر و رشد اجتماعی و بی‌بردن به ارزش‌های اخلاقی محقق می‌شود، بلکه دانش‌آموزان به بسیاری از آگاهی‌های شناختی هم می‌رسند و مفاهیم زیادی را در بازی فرا می‌گیرند. کودک در بازی بی می‌برد که چگونه با مشارکت دیگران یاد بگیرد؛ چگونه مشکلات درسی خود را برطرف و به رفع مسایل و مشکلات درسی دیگران کمک کند.

بازی از جمله فعالیت‌هایی است که در برنامه‌ی درسی زبان آموزی بر آن تأکید شده است و از طریق آن و به ویژه بازی‌های گروهی، انتظار می‌رود پاره‌ای از اهداف زبان‌آموزی محقق شود. زیرا دانش‌آموزان با بازی در گروه، نه تنها به ارتقای درک شنوایی و رشد و پرورش قوه‌ی بیان و به طور کلی تقویت چهار مهارت زبان دست می‌یابند، بلکه یاد می‌گیرند که با یک‌دیگر فکر کنند و به افکار خود سامان بدهند، با مشارکت یک‌دیگر به حل مسایل زبانی بپردازند و از این طریق، با ساخت و بافت زبان فارسی بیشتر آشنا شوند.

برای بهره‌گیری مطلوب‌تر از فعالیت بازی در کتاب فارسی چهارم به توصیه‌های زیر توجه

کنید.

۱. بازی‌های در نظر گرفته شده در کتاب فارسی چهارم ابتدایی، بیشتر به بازی‌های زبانی اختصاص دارد. در این بازی‌ها از قوه‌ی فکر و زبان از طریق برقراری ارتباط بین دانش‌آموزان استفاده می‌شود. توصیه می‌کنیم همراه تکمیل آن‌ها، از بازی‌هایی که با تحرک و نشاط همراه هستند، استفاده کنید.

۲. بازی‌ها در جاهای گوناگون کشور، تفاوت‌هایی دارند. نه تنها نوع بازی در شهر و روستا متفاوت است، بلکه ممکن است در محله‌های یک شهر نیز با یک‌دیگر فرق کند. بنابراین، توصیه می‌شود برای جذاب کردن برنامه زبان‌آموزی از بازی‌های منطقه‌ای و محلی نیز استفاده کنید.

۳. مدت بازی را زیاد نکنید تا موجب خستگی دانش‌آموزان نشود.

۴. در بازی‌های زبانی مندرج در کتاب، به دانش‌آموزان فرصت تفکر و مشورت با اعضای گروه بدهید.

۵. از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت‌هایی مشابه بازی‌های در نظر گرفته شده، طراحی کنند.

۶. از قالب بازی در همه‌ی عرصه‌های زبان‌آموزی، اعم از تدریس متن درس‌ها یا فعالیت‌های مندرج در کتاب بخوانیم و بنویسیم، می‌توان استفاده کرد.

پ) کتاب‌خوانی و قصه‌خوانی: کتاب مناسب، بهترین وسیله برای غنی‌تر کردن اوقات فراغت و لذت بردن از لحظات فراغت است. خواندن کتاب، عادت به مطالعه و انس با آن را در دانش‌آموز ایجاد می‌کند و باعث رشد کلامی، پرورش قدرت تفکر و اخذ اطلاعات و غنی‌کردن اندوخته‌ی ذهنی می‌شود. از طریق کتاب‌خوانی، گنجینه‌ی واژگانی و افق درک مفاهیم در دانش‌آموزان گسترش می‌یابد. زیرا شکل صحیح کلمات را به کرات می‌بینند و این شکل در ذهنشان نقش می‌بندد و آموزش املا نیز محقق می‌شود. به علاوه، با ساختار دستوری صحیح جملات و ترکیب‌بندی درست در یک متن نیز آشنا می‌شوند و به بسیاری از مهارت‌های مندرج در برنامه‌ی زبان‌آموزی دست می‌یابند.

خواندن کتاب‌های داستانی، ابزار مناسبی برای تربیت کودک و شکل‌گیری شخصیت وی در جهتی است که جامعه از او انتظار دارد. کتاب‌خوانی فرصتی فراهم می‌آورد تا بسیاری از ارزش‌های اخلاقی و خصلت‌های پسندیده در کودک درونی شود. کودک دبستانی میل به همانندسازی دارد و وقتی داستانی می‌خواند و یا می‌شنود، دوست دارد خود را در متن آن بیابد و با شخصیت داستان همانندسازی کند. در نتیجه، الگوی شخصیتی موجود در داستان دو کودک شکل می‌گیرد و او رفتارهای خود را با رفتارهای مطلوب شخصیت داستان، منطبق و همانند می‌سازد و از رفتارهای ناشایست شخصیت‌های منفی داستان، به خطا و اشکالات رفتاری خود پی می‌برد. بر این اساس،

سعی می‌کند به اصلاح و تغییر رفتار ناپسند خود بپردازد. تخیل موجود در کتاب‌های داستانی (تخیلی) موجب تعدیل فشارهای ناشی از مشکلات زندگی و رفع ناکامی‌های کودک می‌شود.

بنابراین، رشد و پرورش همه‌ی جنبه‌های شخصیت را می‌توان در استمرار خواندن کتاب‌های داستانی یافت. کودک نه تنها با شخصیت دردمند داستان احساس هم‌دردی یا از شادی و موفقیت آن، احساس خوش حالی و هم‌دلی را در خود نهادینه می‌کند، زیبایی‌های موجود در کتاب نیز، حس زیبایی‌شناسی او را تحریک می‌کند و موجبات رشد عاطفی و نگرشی را فراهم می‌آورد. او با مطالعه‌ی داستان، بسیاری از رفتارهای اجتماعی و راه‌برقراری ارتباط مؤثر را یاد می‌گیرد و تجارب ارزشمندی از دنیای اطراف خود کسب می‌کند و به‌طور غیرمستقیم یا مستقیم، مطالب زیادی درباره‌ی علوم گوناگونی مانند تاریخ، جغرافیا، علوم تجربی و ریاضی فرا می‌گیرد.

براین اساس، در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی، تأکید زیادی بر فعالیت کتاب‌خوانی دانش‌آموزان شده است و توصیه می‌شود که در هفته، دانش‌آموزان حداقل یک کتاب بخوانند و در کلاس درباره‌ی عناصر داستانی آن از قبیل شخصیت‌ها، روی‌دادها و ... صحبت کنند؛ به تصاویر آن توجه کنند، خلاصه‌ای از داستان را بیان دارند و به‌طور کلی درباره‌ی چرایی و چگونگی روی‌داد به وقوع پیوسته اظهار نظر و احساسات خود را نسبت به داستان بیان کنند. توصیه می‌شود براساس پرسش‌های کتاب، توجه دانش‌آموزان به نام نویسنده، مترجم، ناشر و تاریخ نشر اثر جلب کنید.

فضایی در کلاس فراهم آورید تا دانش‌آموزان در گروه‌های ۲ یا ۳ نفره، کتاب را برای یک دیگر بخوانند و دیگران پس از گوش دادن، درباره‌ی آن با هم گفت‌وگو کنند. آن‌ها می‌توانند در گروه‌های خود به پرسش و پاسخ درباره‌ی کتاب‌های خوانده شده بپردازند.

ت) با هم بخوانیم: شعر و سرود، گذشته از ایجاد نشاط و شکفتگی روح در کلامشان، زمینه‌ای مناسب برای زبان‌آموزی، شناخت واژگان، آشنایی با مفاهیم و ارزش‌های اجتماعی، اخلاقی، علمی و فرهنگی است. سرودن برای کودکان از دیرباز در فرهنگ ما رایج بوده است؛ اما شعر کودک با ویژگی‌ها و مشخصات امروزی، سابقه‌ای چندان طولانی ندارد و معمولاً بزرگسال آن را می‌سراید. شاعر کودک، باید برای سرودن به چند نکته توجه کند:

- ◇ دنیای کودک، احساسات و خواسته‌های او را به خوبی بشناسد.
- ◇ از وزن‌های مناسب استفاده کند. وزن‌های آهنگین و کوتاه برای شعر کودک مناسب است.
- ◇ از طرح مفاهیم و موضوعات انتزاعی و غیرقابل درک برای کودک پرهیزد.
- ◇ از کاربرد تصاویر، تشبیهات و نمادهایی که درک آن‌ها برای کودک مشکل است، اجتناب

کند.

◇ از واژگان کاربردی خود کودک بهره بگیرد.

◇ شعر باید کوتاه باشد (جز داستان سروده‌ها که ممکن است بلند و طولانی باشند).

در کتاب‌های بخوانیم، براساس همین ضرورت و مبتنی بر معیارهای گزینش شعر کودک، سروده‌هایی از شاعران کودک و نوجوانان انتخاب شده است که با عنوان «با هم بخوانیم» در کلاس مطرح می‌شود.

۱. هر سروده متناسب با موضوع فصل انتخاب شده است. بنابراین دروسی که قبل از هر شعر هستند، کاملاً با مضمون و محتوای آن هم خوانی دارند.

۲. آهنگ و موسیقی سروده‌ها، با ذوق و عواطف کودک متناسب است.

۳. در کنار سروده‌های شاعران کودک و نوجوان، کوشش بر آن است تا در پایه‌های سوم، چهارم و پنجم، آرام، آرام از شعر شاعران بزرگ نیز بهره بگیریم تا دانش آموز به تدریج با ادبیات گذشته و چهره‌های بزرگ آشنا شود و میراث ارزشمند فرهنگی خود را بشناسد. به همین دلیل، از شعر شاعرانی چون سعدی، فردوسی، ناصر خسرو، ملک الشعرای بهار و ... هم در کتاب بخوانیم و هم در کتاب بنویسیم (برای تمرین خط تحریری) استفاده شده است.

۴. علی‌رغم تلاش در تنوع اوزان، به دلیل آن که بیشتر سروده‌های شاعران کودک و نوجوان در قالب چهارپاره است، سهم این قالب شعری نه تنها در فارسی پایه سوم و چهارم که در فارسی سال‌های اول و دوم بیش از دیگر قالب‌هاست.

۵. برای کوتاه کردن سروده‌ها، گاه یک بند یا چند بیت از شعر اصلی حذف شده است. تلاش کرده‌ایم که این حذف‌ها، به چارچوبه‌ی اصلی شعر لطمه وارد نکند. در صورت علاقه، همکاران می‌توانند اصل شعر را بیابند و مقایسه کنند.

توصیه‌ها و پیشنهادها

۱. همان‌گونه که عنوان این سروده‌هاست، بهتر است این اشعار به صورت گروهی خوانده شوند. برای این کار، دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم کنند تا شعر را دسته‌جمعی اجرا کنند.

۲. در صورت امکان، از نوار موسیقی یا از برخی سازهای مناسب موسیقی استفاده کنید تا شعر اجرایی زیباتر و تأثیرگذارتر بیاید.

۳. از هیچ‌یک از این سروده‌ها نباید در کلاس املا بگویید. دانش‌آموزان نیز نباید آن‌ها را رونویسی کنند.

۴. می‌توانید به ضرورت، از دانش‌آموزان بخواهید که این اشعار را حفظ کنند.

۵. طرح برخی واژه‌ها و مفاهیم در این سروده‌ها به درک و دریافت بهتر آن کمک می‌کند. البته هیچ نیازی نیست که این سروده‌ها را کاملاً توضیح دهید و دانش‌آموزان، معنی ابیات را بنویسند.
  ۶. در راهنمای معلم، درباره‌ی شاعران این سروده‌ها توضیحاتی آمده است. با مراجعه به راهنما، می‌توانید این شاعران را به‌طور مختصر در کلاس معرفی کنید.
  ۷. معرفی قالب این شعرها به دانش‌آموزان لازم نیست.
  ۸. به درست خواندن شعر، دقیقاً نظارت کنید. اگر تکیه‌ها نامناسب و تلفظ نامناسب باشد، آن را اصلاح بفرمایید.
  ۹. با هماهنگی با مدیر مدرسه، می‌توانید در برنامه‌های آغازین، از این سروده‌ها و گروه‌های سرود کلاس استفاده کنید.
- در پایان این کتاب شعرهایی برای کلاس پیشنهاد شده است. می‌توانید شعرهای دیگری تهیه و در کلاس اجرا کنید.

روان خوانی

اهداف این بخش عبارت است از:

- ◇ توسعه‌ی توانایی خواندن نمادهای نوشتاری و تصویری.
  - ◇ توانایی دریافت ارتباط معنایی در بخش‌های یک متن ساده.
  - ◇ توانایی درک پیام اصلی متن ساده.
  - ◇ توانایی بلندخوانی و صامت خوانی.
  - ◇ توانایی بررسی محتوای یک متن ساده.
  - ◇ توانایی به‌کارگیری کار افزارهای مناسب برای خواندن.
  - ◇ توسعه‌ی عادات و آداب مطلوب در خواندن.
  - ◇ گسترش دایره دید در خواندن.
- این بخش در آخر هر فصل منظور گردیده است.
- کتاب شامل هشت فصل و در نتیجه دارای هشت روان‌خوانی است که عبارت‌اند از:

۱. مروارید.
۲. فیل پرنده.
۳. کار نیکو کردن از پر کردن است.
۴. مرغ ماهی‌خوار.

۵. عبدالله برّی و عبدالله بحری.

۶. مجسمه‌ی پارک.

۷. قصه‌ی بخت.

۸. کودک باهوش.

در آخر هر فصل بخش روان‌خوانی در نظر گرفته شده است که بدون تمرین است و حداقل انتظار مؤلفان، تقویت مهارت خواندن است. معلمان می‌توانند در صورت داشتن فرصت کافی متن‌های روان‌خوانی دیگری را تهیه کنند و ارائه دهند.

طرح درس روش تدریس «هم‌خوانی – تلفیق کارآیی گروه و الگوی حل مسئله»

مراحل اجرا: شاگردان کلاس به گروه‌های ۵ یا ۶ نفری ناهمگن تقسیم می‌شوند.

(الف) ۲ دقیقه روخوانی از درس به شکل انفرادی.

(ب) ۲ دقیقه هم‌خوانی شاگردان همراه با معلم از درس.

(پ) ۱ دقیقه رفع اشکال روخوانی از جانب معلم

(ت) شاگردان ۱۵ دقیقه به طور انفرادی درس را مطالعه کنند تا خود به معنی و مفهوم آن

پی ببرند.

(ث) دانش‌آموزان ۱۰ دقیقه در گروه خود به مشورت، تبادل نظر و هم‌فکری پردازند و برای پیدا

کردن معانی جدید، به هم کمک کنند.

(ج) معلم ۳ دقیقه اطلاعات ضروری را در اختیار شاگردان قرار دهد و آن‌ها را در کشف معانی

کمک و هدایت کند.

(چ) ۵ دقیقه هم‌فکری مجدد در گروه و کسب نتیجه‌ی بهتر.

(ح) شاگردان ۱۰ دقیقه به طور انفرادی به سؤالات آزمونی که در اختیارشان گذاشته شده است

پاسخ دهند.

(خ) شاگردان ۵ دقیقه در مورد پاسخ آزمون با یک‌دیگر تبادل نظر کنند تا به جواب واحدی از هر

سؤال برسند.

(د) ۵ دقیقه کلید آزمون در اختیار شاگردان قرار گیرد تا نمره‌گذاری کنند.

(ذ) معلم برای اطمینان از یادگیری شاگردان، در این مرحله ۱۷ دقیقه ارزشیابی و جمع‌بندی

درس را انجام دهد و در صورت لزوم، مطالب تکمیلی ارائه کند.

زمان تدریس با توجه به وضعیت کمی و کیفی کلاس تغییر خواهد کرد و معلم هر کلاس با

تشخیص خود، در کم یا زیاد کردن زمان هر بخش از تدریس دخل و تصرف می‌کند.

روش تدریس «طرح تدریس اعضای گروه»^۱

طرح تدریس اعضای گروه مبتنی بر دو اصل است: اول آن که هر یک از شرکت‌کنندگان قسمت متفاوتی از موضوع درسی را که قرار است تدریس شود، می‌خوانند. سپس هر فراگیرنده می‌تواند به اعضای گروه خود درس بدهد. بنابراین هر عضو، هم در نقش «معلم» و هم در نقش «شاگرد» عمل می‌کند. زمانی که دانش‌آموزان می‌فهمند کارآیی گروه مستلزم آن است که هر فرد یک بخش از موضوع را فراگیرد و سپس آن را به دیگران درس دهد، برانگیخته می‌شوند با مطالعه‌ی بخش تعیین شده و آمادگی کامل، به گروه خود کمک کند. همچنین به عضوی از گروه که درس می‌دهد، کمک می‌کنند تا آن‌جا که ممکن است موفق باشد. با این روش سایر اعضای گروه می‌توانند یادگیری را به حداکثر برسانند.

طرح تدریس اعضای گروه این امکان را به وجود می‌آورد که مقدار زیادی از موضوع درسی طی یک دوره‌ی کوتاه زمانی با مطالعه‌ی اعضا، تحت پوشش قرار گیرد.

برای انتخاب متن مورد تدریس، باید در نظر داشت که متن به بخش‌های مستقل از یکدیگر قابل تقسیم باشد و بخش‌ها نیز از نظر طول و دشواری، تقریباً برابر باشند.

جهت آمادگی برای اجرای طرح، معلم قبل از شروع کلاس، ابزارهای یادگیری و از جمله تقسیمات متن را به تعداد افراد گروه، آزمون و کلید آزمون را آماده می‌کند. تشکیل و ترکیب گروه‌ها در کلاس نیز از وظایف معلم است.

مراحل اجرا

۱. یک بخش از موضوع برای هر دانش‌آموز تعیین شده است. او فقط باید تکلیف مربوط به خود را مطالعه کند.

۲. دانش‌آموزان با هم‌تاهای خود، که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکالات خود و بهبود روش ارائه، تبادل نظر می‌کنند.

۳. وقتی اعضای گروه گرد می‌آیند، به ترتیب از اول بخش‌های مربوط به خود را تدریس می‌کنند. اعضای دیگر می‌توانند سؤال بپرسند، مخالفت کنند و یادداشت بردارند.

۴. آزمونی در مورد کل موضوع گرفته می‌شود.

۵. کلید سؤال‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و آنان نمره‌های فردی و گروهی را

۱. The Team Member Teaching Design (TMTD)

محاسبه می‌کنند.

۶. ارزشیابی کارایی تدریس دانش‌آموزان، با توجه به جدولی که به آن‌ها ارائه می‌شود، انجام می‌گیرد.

۷. از دانش‌آموزان پرسش‌هایی برای جمع‌بندی مطالب و اطمینان از یادگیری و ارزشیابی تکوینی سؤال می‌شود و اگر نکته مهمی فراموش شده باشد، معلم، آن را توضیح می‌دهد.

روش تدریس «طرح کارایی گروه»^۱

در طرح کارایی گروه، دو فرضیه شکل می‌گیرد: اول آن که دو فکر، بیشتر از یک فکر است. هر کسی می‌تواند آن چه را که می‌داند، برای دیگران توضیح دهد و همه می‌توانند از یک دیگر فراگیرند. دوم آن که دانش‌آموزان شرکت فعال در یادگیری مشارکتی را بسیار انگیزاننده می‌یابند.

جهت آمادگی برای اجرای طرح، معلم قبل از شروع کلاس ابزارهای یادگیری را که شامل تکالیف قبل از کار (یک تکلیف خواندنی یا یک ارائه‌ی سمعی و بصری) و یک آزمون تلفیقی از انواع سؤالات (چندگزینه‌ای، تشریحی، تک‌پاسخ و...) است و محتوای درس موردنظر را دربر دارد، آماده می‌کند. کلید آزمون را نیز جداگانه در برگه‌ای می‌نویسد. سپس دانش‌آموزان را به گروه‌هایی با اعضای ناهمگن (تندآموز، کندآموز و میانی‌آموز) تقسیم می‌کند. (کلاسی با ۴۰ دانش‌آموز، هشت گروه ۵ نفره خواهد داشت).

۱. هریک از اعضای گروه، دانش خود را قبل از بحث تیمی ارزشیابی می‌کند و تکلیف مشخص شده را به‌طور انفرادی می‌خواند.

۲. بعد از یک مرور اولیه، به سؤالات آزمون از موضوعی که قرار است آموخته شود، پاسخ می‌دهد. او باید برای پاسخ دادن به سؤال‌ها، به متن رجوع کند یا از منابع در دسترس بهره بگیرد.

۳. اعضای گروه در مورد هریک از پاسخ‌ها با یک‌دیگر بحث می‌کنند تا به توافق برسند و در ضمن بحث، گزینه‌ها و دلایل انتخاب خویش را ارائه می‌دهند. اولین کار در گروه یادگیری این است که اعضا به یک مجموعه از پاسخ‌های مورد توافق درباره‌ی سؤال‌های همان آزمون برسند و فرصت بیابند اطلاعات را رد و بدل کنند، دلایل خود را توضیح دهند و دلایل و شواهد دیگران را نیز ارزشیابی کنند.

۴. در این مرحله، کلید سؤال در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و اعضای گروه، درک عمیقی از بهترین پاسخ به‌دست می‌آورند.

۵. اعضا پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره‌گذاری و نمره‌ی مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کنند (قبلاً چگونگی نمره‌گذاری به دانش‌آموزان آموخته می‌شود).
۶. از فراگیرندگان پرسش‌هایی برای جمع‌بندی مطالب آموخته شده و ارزشیابی تکوینی به عمل می‌آید.

شیوه‌های تدریس

برای تدریس از شیوه‌های گوناگون یا ترکیب چند شیوه نیز می‌توان استفاده کرد. در این شیوه‌ها، استفاده از شیوه‌های ویژه‌ی مناطق دو زبانه نیز توجه شده است.

مهم‌ترین شیوه‌ها عبارت‌اند از:

- ۱- یادگیری از طریق همیاری
- ۲- شیوه‌ی مشاوره - یادگیری
- ۳- شیوه‌ی رفتاری کامل
- ۴- شیوه‌ی نمایشی
- ۵- شیوه‌ی صامت
- ۶- شیوه‌ی نمایش‌نامه‌ای (ایفای نقش)
- ۷- شیوه‌ی بحث گروهی (مشاوره‌ای)
- ۸- شیوه‌ی پرسش و پاسخ
- ۹- شیوه‌ی بازی آموزشی

۱- یادگیری از طریق همیاری

بسیاری از معلمان از فضای غیرفعال و شرایط خشک و غیرواقعی کلاس‌های خویش ناراضی هستند. آنان روشی را جست‌وجو می‌کنند که بتوانند در دانش‌آموزان انگیزه‌ی کافی برای کسب دانش و انجام فعالیت‌های آموزشی ایجاد کنند. بحث دهه‌های اخیر میان مربیان، تعلیم و تربیت این است که: «چگونه می‌توان یادگیری را به بهترین نحو آسان ساخت و بازده آن را افزایش داد.» یکی از روش‌های آموزش (یادگیری از طریق همیاری) نظریه‌ی سینرگوزی (Synergy) است.

نظریه‌ی سینرگوژی برای آموزش دروس مختلف و موقعیت‌های متفاوت ۴ روش زیر را ارائه می‌دهد:

(الف) طرح کارایی گروه (The team Effectiveness Design; TED)

(ب) طرح تدریس اعضای گروه (The team member teaching design; TMTD)

(پ) طرح قضاوت عملکرد (The performance judging design; PJD)

(ت) طرح روشن‌سازی طرز تلقی (Clarifying Attitudes Design; CAD)

(الف) طرح کارایی گروه (TED): در طرح کارایی گروه، دو فرضیه شکل می‌گیرد: ۱- دو فکر یا بیشتر، بهتر از یک فکر است. هر شخصی می‌تواند آن‌چه را که می‌داند، برای دیگران توضیح دهد. همه می‌توانند از یکدیگر فراگیرند.

۲- دانش‌آموزان، شرکت فعال در یادگیری مشارکتی را بسیار انگیزاننده می‌یابند. جهت آمادگی برای اجرای این طرح، معلم قبل از شروع کلاس، ابزار یادگیری، یعنی تکالیف قبل از کار (یک تکلیف خواندنی یا یک ارائه‌ی سمعی بصری) و یک آزمون تلفیقی از انواع سؤال‌ها که محتوای درس موردنظر را دربر دارد، آماده می‌کند. کلید آزمون را نیز جداگانه در برگه‌ای می‌نویسد. در کلاس، دانش‌آموزان را به گروه‌هایی با اعضای ناهمگن (تندآموز، کندآموز و متوسط) تقسیم می‌کند. یک کلاس با ۴۰ دانش‌آموز، هشت گروه ۵ نفره خواهد داشت.

۱- هر یک از اعضای گروه، دانش خود را قبل از بحث گروهی، ارزیابی می‌کند و تکلیف مشخص شده را به‌طور انفرادی می‌خواند.

۲- بعد از یک مرور اولیه، به سؤال‌های آزمون از موضوعی که قرار است آموخته شود، پاسخ می‌دهد. اگر پاسخ به سؤال‌ها، به تشخیص معلم به اطلاعاتی نیاز داشت، دانش‌آموز می‌تواند به متن مراجعه یا از منابع در دسترس استفاده کند.

۳- اعضای گروه درباره‌ی هر یک از پاسخ‌ها با یکدیگر بحث می‌کنند تا به توافق برسند. اعضا در ضمن بحث، گزینه‌ها و دلایل انتخاب خویش را ارائه می‌دهند. اولین کار در گروه، یادگیری این نکته است که اعضای گروه به یک مجموعه از پاسخ‌های مورد توافق درباره‌ی سؤال‌های همان آزمون برسند. آن‌ها این فرصت را پیدا می‌کنند تا اطلاعات را رد و بدل کنند؛ دلایل خود را توضیح دهند و دلایل و شواهد دیگران را نیز ارزیابی کنند.

۴- در این مرحله، کلید سؤال‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و اعضای گروه، درک عمیقی از بهترین پاسخ به‌دست می‌آورند.

۵- اعضا، پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره‌گذاری و نمره‌ی مؤثر بودن یادگیری را محاسبه

می‌کنند (قبلاً چگونگی نمره‌گذاری به دانش‌آموزان آموخته می‌شود).

۶- برای جمع‌بندی مطالب آموخته شده و هم‌چنین ارزش‌یابی تکوینی، از فراگیرندگان پرسش می‌شود.

ب) طرح تدریس اعضای گروه (TMTD): طرح تدریس اعضای گروه مبتنی بر دو اصل است:

اصل اول آن‌که، هر یک از شرکت‌کنندگان، قسمت‌های متفاوتی از موضوع درسی را که قرار است تدریس شود، می‌خواند.

اصل دوم آن‌که، هر فراگیرنده می‌تواند به اعضای گروهش درس بدهد.

بنابراین، هر عضو هم به‌عنوان معلم و هم به‌عنوان شاگرد عمل می‌کند. وقتی دانش‌آموزان می‌فهمند که کارایی گروه مستلزم آن است که هر فرد یک بخش از موضوع را فراگیرد و سپس آن را به دیگران درس دهد، برانگیخته می‌شوند که با مطالعه‌ی بخش تعیین شده و آمادگی کامل، به گروه خود کمک کنند. هم‌چنین به آن عضو از گروه که درس می‌دهد، کمک می‌کنند که بتوانند تا آن‌جا که ممکن است، موفق باشند. با این روش، گروه می‌تواند یادگیری خود را به حداکثر برساند.

طرح تدریس اعضای گروه این امکان را می‌دهد که مقدار زیادی از موضوع درسی، طی یک دوره‌ی کوتاه زمانی با مطالعه‌ی گروه تحت پوشش قرار گیرد. در انتخاب متن مورد تدریس باید در نظر داشت که متن به بخش‌های مستقل از یک‌دیگر قابل تقسیم باشد. بخش‌ها نیز از نظر طول و دشواری، تقریباً برابر باشند. جهت آمادگی برای اجرای طرح، معلم قبل از شروع کلاس، ابزار یادگیری، از جمله تقسیم متن به تعداد افراد گروه، آزمون و کلید آزمون را آماده می‌کند. تشکیل و ترکیب گروه‌ها در کلاس نیز از وظایف معلم است.

مراحل اجرا

۱- برای هر دانش‌آموز، یک بخش از موضوع تعیین شده است و او فقط تکلیف مربوط به خود را مطالعه می‌کند.

۲- دانش‌آموزان با همتاهای خود که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکال‌های خود و بهبود روش ارائه، تبادل نظر می‌کنند.

۳- وقتی اعضای گروه گرد هم می‌آیند، دانش‌آموزان به ترتیب و از اول، بخش‌های مربوط به خود را تدریس می‌کنند. اعضای دیگر گروه می‌توانند سؤال بپرسند، مخالفت کنند و یادداشت بردارند.

۴- از کل موضوع، آزمون گرفته می‌شود.

۵- کلید سؤال‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و آنان نمره‌های فردی و گروهی را محاسبه می‌کنند.

۶- کارایی تدریس دانش‌آموزان با توجه به جدولی که به آن‌ها ارائه می‌شود، ارزیابی می‌شود.

۷- از دانش‌آموزان، جهت جمع‌بندی مطالب و اطمینان از یادگیری و ارزش‌یابی تکوینی، سؤال می‌شود. اگر نکته‌ی مهمی فراموش شده باشد، معلم توضیح می‌دهد.

پ) طرح قضاوت عملکرد (PJD): این طرح برای کلاس‌هایی مفید است که در آن‌ها، فراگیرندگان باید مهارت‌های عملی کسب کنند. کاربرد این روش، شامل آموزش کار کردن با یک دستگاه، نگارش یک نامه یا گزارش و... است.

در این طرح، کسب درک روشنی از معیارها، آنان را قادر می‌سازد تا کیفیت کار خویش را مورد قضاوت قرار دهند. در این صورت، می‌توانند تا حدودی از ارزیابی کارشان توسط دیگران بی‌نیاز شوند. سپس، هر شخص کار خویش را ارائه می‌دهد. اعضای گروه، کار هر فرد را با دیگری و با معیارهایی که فراگرفته‌اند، مقایسه می‌کنند. هر فرد، انتقادهایی را که به کارش شده است، دریافت می‌کند. طبق این پیشنهادها، فراگیرندگان می‌توانند به شکل مؤثرتری به سطح تعیین شده در معیارها برسند.

برای رشد مهارت در طرح قضاوت عملکرد، شش عامل یادگیری ضروری است:

۱- قبل از بررسی معیارها، هر فراگیرنده نمونه‌ای از مهارت خویش را تولید می‌کند.

۲- هر فراگیرنده در بحث‌های گروهی درباره‌ی معیارهای مناسب، شرکت می‌کند.

۳- گروه‌ها معیارهای خود را با استانداردهای تدوین شده مقایسه می‌کنند و یک مجموعه معیار پالایش یافته ارائه می‌دهند.

۴- هر گروه نمونه‌های عملکرد همکاران خود در گروه‌های دیگر را ارزیابی می‌کند و درباره‌ی آن نقد می‌نویسد.

۵- هر عضو، از نمونه‌ی کار خویش یک نقد دریافت می‌کند. سپس نمونه و نقد را با اعضای گروه به بحث می‌گذارد.

۶- هر شخص این فرصت را دارد که از آموخته‌های خود در تکلیف دوم، استفاده کند.

ت) طرح روشن‌سازی طرز تلقی (CAD): طرز تلقی افراد، عمیقاً روی مؤثر بودن و رضایت شخصی‌شان اثر می‌گذارد. از این رو، طرز تلقی جنبه‌ی مهمی از یادگیری احساس اجتماعی است. با وجود این، خیلی از افراد، طرز تلقی را به‌عنوان یک مسئله‌ی شخصی تلقی می‌کنند. هر چند به کار بردن اجباری طرز تلقی‌های شخصی جایی در آموزش ندارد ولی اگر افراد بتوانند طرز تلقی‌هایشان را

آزادانه مورد بررسی قرار دهند، بینشی کسب می‌کنند که می‌توانند رفتار خویش را کنترل کنند و دریابند که طرز تلقی‌شان تا چه حد ممکن است محدوده یا کیفیت عملشان را محدود سازد یا تحریف کند.

اولین مرحله در طرح روشن‌سازی طرز تلقی به فراگیرندگان کمک می‌کند تا با پاسخ دادن به یک سؤال یا تکمیل یک جمله، طرز تلقی خود را ارزیابی کنند. سپس فراگیرندگان دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و به کمک شرایط شناخته شده و اطلاعاتی که در اختیار دارند، روی بهترین طرز تلقی به توافق برسند. سپس هر فرد پاسخ خود را ارائه می‌دهد تا مورد ارزیابی قرار گیرد. طرز تلقی افراد پس از بحث نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا مشخص شود که آیا تغییری رخ داده است یا خیر.

در زمان نقد، فراگیرندگان استنباط‌هایشان را در مورد هر تغییر در طرز تلقی ارزیابی می‌کنند و برای استنباط در مورد عمل خودشان، تعمیم‌هایی را بسط می‌دهند.

بنابراین، این طرح فراگیرندگان را قادر می‌سازد که کشف کنند: «آیا طرز تلقی‌شان بر یک پایه محکم از حقایق، اطلاعات و منطق استوار است؟»

همین‌طور فراگیرندگان ممکن است دریابند که از طرز تلقی خود درباره‌ی موضوعی، ناآگاه بوده‌اند و هم‌چنین از طرز تلقی‌های موجود دیگری که ممکن بود بتوانند به کار ببرند، اطلاع نداشته‌اند. از آن‌جا که اکثر افراد تمایل دارند با افراد دیگری که ذهنشان مشابه آنان است، ارتباط برقرار کنند، طرز تلقی‌های خاصی تقویت می‌شود. این طرح برای شرکت‌کنندگان فرصتی فراهم می‌آورد تا عقاید متنوعی را بشنوند.

۲- شیوه‌ی مشاوره — یادگیری

در این شیوه، کلاس بیشتر حالت یک گروه دارد؛ گروهی که زبان در آن، برای ایجاد ارتباط به کار می‌رود. این‌گونه ارتباط، شرایط یادگیری را آسان می‌کند؛ در این شیوه، معلم جلوی کلاس نمی‌ایستد بلکه در کنار جمع و در میان زبان‌آموزان قرار می‌گیرد تا نقش، قدرت و میزان دانش بالاتر او، حالت تهدیدکننده‌ای برای زبان‌آموزان نداشته باشد. شیوه‌ی آموزش به این ترتیب است که هنگام برقراری ارتباط، یکی از زبان‌آموزان، پرسشی به زبان مادری می‌پرسد. معلم آن را به زبان فارسی معیار ترجمه می‌کند. سپس زبان‌آموز آن را به زبان فارسی معیار تکرار می‌کند. زبان‌آموز دیگری به زبان اول به آن پرسش پاسخ می‌دهد. معلم، پاسخ را به زبان دوم برمی‌گرداند. زبان‌آموز دوم آن را تکرار می‌کند و به همین ترتیب، مکالمه ادامه می‌یابد. کم‌کم زبان‌آموز قادر می‌شود کلمه یا عبارتی را

بدون ترجمه به زبان فارسی معیار بیان کند.

۳- شیوه‌ی رفتاری کامل

این شیوه، فعالیت بدنی را به‌طور مستقیم به‌کاربرد معنادار زبان پیوند می‌دهد. فرض اولیّه‌ی این شیوه این است که زبان‌آموز شنونده‌ی محض نیست و تنها نباید به پاسخ‌های شفاهی او اکتفا کرد بلکه باید به حرف‌های معلم با دقت گوش دهد، حرکات انجام شده توسط وی را مشاهده کند و به‌طور عملی دستورات زبانی او را انجام دهد؛ مثلاً، معلم با راه رفتن، واژه‌ی «راه رفتن» را یاد می‌دهد و از زبان‌آموز نیز می‌خواهد تا راه برود. سپس می‌گوید: «به‌طرف پنجره برو و آن را باز کن!»؛ یعنی، فعل رفتن و وجه امری آن را در ساخت یک جمله‌ی دیگر عملاً تدریس می‌کند. البته باید گفت: «کاربرد این شیوه‌ی تدریس در شرایط عادی کلاس با محدودیت‌هایی روبه‌رو است و تنها برای تعداد معدودی از واژگان و افعال زبان کاربرد دارد؛ مثل روشن کردن، خاموش کردن، نشستن، ایستادن و...؛ اما برای آموزش مفاهیمی مانند دوست داشتن، پرواز کردن، شنا کردن و امثال این‌ها، با محدودیت روبه‌رو است.»

۴- شیوه‌ی نمایشی (این روش بیشتر برای آموزش زبان فارسی در مناطق دوزبانه کاربرد دارد)

به‌طور کلی می‌توان گفت که شیوه‌ی رفتاری کامل بر اصول «شیوه‌ی تدریس نمایشی» که در آموزش موادّ درسی دیگر کاربرد دارد، مبتنی است. متخصصان علوم تربیتی این شیوه را چنین توصیف کرده‌اند: «شیوه‌ی نمایشی بر مشاهده و دیدن استوار است و در آن، افراد مهارت‌های خاصی را از طریق دیدن فرا می‌گیرند.»

اما تفاوت عمده‌ی شیوه‌ی نمایشی با شیوه‌ی رفتاری کامل در این است که در شیوه‌ی نمایشی، علاوه بر حرکات بدنی، از اشیاء هم در امر تدریس استفاده می‌شود. البته اگر در هنگام تدریس، شیء یا وسیله‌ی موردنظر در دسترس نباشد، یا دسترسی به آن مشکل باشد، می‌توان از نمونه یا مدل استفاده کرد؛ مثلاً با استفاده از مدل بدن انسان می‌توان واژه‌هایی مثل دست، پا، سر، چشم، گوش و... را به دانش‌آموزان آموزش داد. این شیوه با شیوه‌ی نمایش‌نامه فرق دارد.

۵- شیوه‌ی صامت (این روش عمدتاً برای آموزش زبان فارسی در مناطق دوزبانه کاربرد دارد)

شیوه‌ی صامت نیز مانند شیوه‌ی رفتاری کامل مبتنی بر این فرض است که زبان‌آموزان به بافت و موقعیتی که معلّم در کلاس به کار می‌برد، توجه کامل داشته باشند. آنان باید هم‌چنین توان ذهنی خود را برای دریافت معنی کلمه‌ها از طریق توجه به حرکات و کنش‌هایی که در کلاس ارائه می‌شود، صرف کنند. نکته‌ی اصلی این است که در این شیوه‌ی تدریس صامت، معلّم ساکت است و فقط اعمالی انجام می‌دهد. در این شیوه، از اشتیاق شاگردان به مکالمه با یک‌دیگر بدون اندک راهنمایی از جانب معلّم استفاده می‌شود. یادگیری از طریق تعامل زبان‌آموزان با مواد آموزشی انجام می‌گیرد. در کاربرد این شیوه، این فرض مطرح است که: «زبان، نتیجه‌ی عادت نیست بلکه یک فرآیند شناختی است که یادگیرنده از آن فرآیند برای کشف قواعد زبانی استفاده می‌کند.»

از اولین مرحله‌ی آموزش، چهار وجه زبان یعنی گوش کردن، حرف زدن، خواندن و نوشتن در کنار هم آموزش داده می‌شوند. به این طریق، یادگیری هر کدام بر یادگیری سه وجه دیگر تأثیر مناسبی می‌گذارد. در این شیوه، از یک وسیله‌ی آموزشی که دکمه‌های رنگی دارد و چارت‌هایی که عناصر زبانی به صورت رنگی در آن درج شده‌اند، استفاده می‌شود. معلّم با استفاده از این «چارت رنگ - صدا»، تدریس می‌کند. او زبان‌آموزان را راهنمایی می‌کند که با فشار دادن دکمه‌ی مثلاً آبی رنگ، تلفظ کلمه‌ی قلم را بشنوند و هم‌زمان با روشن شدن فضای کلمه که آن هم آبی رنگ است، آن را روی چارت ببینند. زبان‌آموزان سپس با آن کلمه، جمله‌ای می‌سازند و می‌نویسند.

۶- شیوه‌ی نمایش‌نامه‌ای (ایفای نقش)

این شیوه را می‌توان برای تجسم عینی موضوعاتی که برای نمایش‌نامه مناسب هستند، به کار گرفت. در این شیوه، دو یا چند دانش‌آموز موضوعی را به صورت نمایش‌نامه اجرا می‌کنند. بدیهی است این شیوه‌ی تدریس، نیاز به مهارت‌های خاص بازیگری ندارد بلکه معلّم می‌تواند بنا به محتوای آموزشی موردنظر، به ضرورت از آن استفاده کند.

از ویژگی‌های مهم شیوه‌ی ایفای نقش این است که زبان‌آموزان با نمایش و بازیگران آن، ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند و با هیجان، مراحل نمایش را مشاهده می‌کنند. به این طریق، دقت، تمرکز حواس و توجه به مطالب افزایش می‌یابد و یادگیری بهتر و مؤثرتر انجام می‌گیرد. هم‌چنین، این شیوه برای مقابله با کم‌رویی و خجالتی بودن برخی زبان‌آموزان که در کار زبان‌آموزی مشارکت کمتری دارند، بسیار مفید است. از این شیوه در تدوین محتوای کتاب «بخوانیم» در بخش «نمایش» استفاده شده است.

افرادی که در شیوه‌ی تدریس نمایش‌نامه‌ای نقش اساسی دارند، عبارت‌اند از:

- ۱- معلم به عنوان برنامه‌ریز درسی و کارگردان نمایش؛
- ۲- دو یا چند دانش‌آموز به عنوان اجراکننده‌ی درس و بازیگر؛
- ۳- بقیه‌ی زبان‌آموزان به عنوان یادگیرنده و تماشاگر (که پس از پایان نمایش می‌توانند درباره‌ی مسائل نمایش، اظهارنظر، سؤال و بحث کنند).

۷- شیوه‌ی بحث گروهی

این شیوه که اساساً یک شیوه‌ی تدریس شاگردمحور است، برای سطوح بالاتر از سطح پایه کاربرد دارد و برای شاگردان دوره‌ی ابتدایی چندان مناسب نیست؛ مثلاً، برای جلسه‌های گفت‌و شنود در سطح متوسط و پیشرفته، فواید بسیاری دارد. در این شیوه، معلم در کنار صحنه می‌ماند و اجازه می‌دهد زبان‌آموزان با هم صحبت کنند و فقط هر از گاهی به سؤال‌های آنان پاسخ می‌دهد. اجرای این روش از هر روش دیگر دشوارتر است؛ چون، معلم باید کاملاً به روش مسلط باشد و زبان‌آموزان نیز با آمادگی قبلی وارد کلاس شوند. «اداره کردن کلاس گفت و شنود» به نحوی که همه‌ی زبان‌آموزان در گفت‌وگو شرکت کنند و درباره‌ی اطلاعاتی که ردّ و بدل می‌شود، علاقه نشان دهند، کاری فوق‌العاده مشکل است. در این زمینه، روش مشاوره‌ای می‌تواند به موفقیت برنامه‌ی آموزش زبان کمک زیادی کند. در اجرای شیوه‌ی بحث گروهی باید شرایط زیر را رعایت کرد:

۱- موضوع منتخب مورد علاقه‌ی مشترک دانش‌آموزان باشد؛ زیرا در این شیوه، دانش‌آموزان به‌جای یادگیری از طریق کتاب و معلم، خود در فرآیند تدریس یادگیری مشارکت فعالانه دارند. این فعالیت زمانی رنگ واقعیت به خود می‌گیرد که زبان‌آموزان به موضوع بحث، یافتن پاسخ و حل آن علاقه‌مند باشند.

۲- زبان‌آموزان درباره‌ی موضوع منتخب، اطلاعات کافی داشته باشند. طبیعی است همه‌ی ما در موضوعاتی که از کمّ و کیف آن‌ها اطلاع کافی نداریم، توان بحث و گفت‌وگو هم نخواهیم داشت.

۳- موضوع منتخب، مطالب بحث‌انگیز داشته باشد. موضوعات خنثی یا موضوعاتی که بحث‌انگیز نیستند، در این شیوه کاربرد ندارند.

شایان ذکر است که علاوه بر محدودیت سطح دانش و مهارت زبان‌آموزان، شیوه‌ی بحث گروهی در کلاس‌هایی قابل اجراست که تعداد شاگردان بین شش تا بیست نفر باشد.

۸- شیوه‌ی پرسش و پاسخ

پرسش و پاسخ، شیوه‌ای است که معلم به‌وسیله‌ی آن، دانش‌آموز را به بیان مطلب موردنظر

هدایت می‌کند. معلم با طرح سؤال‌های مناسب در مرحله‌ی اول، شاگردان را به تفکر دعوت می‌کند و در مرحله‌ی دوم، آنان را به صحبت کردن وامی‌دارد. این شیوه، برای مرور مطالبی که زبان‌آموزان قبلاً آموخته‌اند و نیز ارزش‌یابی میزان یادگیری آنان بسیار مؤثر است.

به‌کارگیری شیوه‌ی پرسش و پاسخ موجب تقویت اعتماد به نفس، تقویت تفکر خلاق و تسلط زبان‌آموزان بر تلفظ عناصر زبان می‌شود.

زبان‌شناسان و متخصصان آموزش زبان در شیوه‌ی پرسش و پاسخ چند روش یا فن دیگر تدریس هم ابداع کرده‌اند که مشهورترین آن‌ها عبارت‌اند از:

الف) بین و بگو: معلم با نشان دادن تصاویر و اشیاء، در مورد نام، رنگ، کارکرد و مسائل دیگر مربوط به تصویر یا شیء، سؤال‌هایی می‌کند و دانش‌آموز با توجه به آن تصویر یا شیء پاسخ می‌دهد. نمونه‌هایی از این روش در تمرین‌های «بین و بگو» در کتاب «بخوانیم» طراحی شده است.

ب) گوش کن و بگو: این روش نیز در قالب شیوه‌ی پرسش و پاسخ به کار می‌رود. معلم درباره‌ی موضوع مورد بحث از دانش‌آموزان سؤال می‌کند. یکی از دانش‌آموزان یا همه‌ی آنان به او پاسخ می‌دهند. نمونه‌هایی از این روش در تمرین‌های «گوش کن و بگو» در کتاب «بخوانیم» آمده است.

۹- شیوه‌ی بازی آموزشی

استفاده از بازی‌هایی که به ارتباط زبانی و در نتیجه یادگیری عناصر زبان منجر می‌شود، در امر آموزش زبان بسیار مفید است. سودمندی این روش به‌ویژه در آموزش زبان به زبان‌آموزان ابتدایی که در سن کودکی هستند، کاملاً روشن است؛ زیرا، کودکان در این سن همواره مشتاق بازی، به‌ویژه بازی‌های گروهی هستند.

از جمله‌ی این بازی‌ها، یکی آن است که می‌توان پس از تدریس تلفظ و معانی چند کلمه مربوط به درس، دانش‌آموزان را به دو دسته تقسیم کرد و برای تقویت درک شنیداری آنان یا ارزش‌یابی میزان آموخته‌هایشان از ایشان خواست تا هرکدام یک نوع پاسخ زبانی بدهند. برای نمونه، اگر در یک درس به آموزش رنگ‌ها و میوه‌ها پرداخته‌ایم، می‌توانیم به دانش‌آموزان بگوییم که پس از شنیدن کلمات، گروه اول کلمات مربوط به رنگ و گروه دوم کلمات مربوط به میوه‌ها را تکرار کنند و در مورد کلماتی که نه رنگ هستند و نه میوه، هر دو گروه ساکت بمانند.

هم‌چنین می‌توان به کلّ کلاس گفت: «همه‌ی دانش‌آموزان کلماتی را که می‌شنوند، تکرار کنند؛ به‌جز کلماتی که نام اعضای بدن انسان هستند.»

درس اول:

عنوان درس: از همه مهربان تر

۱
۲
۳
۴
۵
۶

۱. شناخت خداوند از طریق طبیعت.
۲. آشنایی با صفاتی چون مهربانی، علم، قدرت و زیبایی خداوند از طریق مشاهده در طبیعت
۳. توصیه به دقت در مشاهدات خود.
۴. تأکید بر این که باید خدا را در وجود خود جست و جو کنیم.
۵. آشنایی با نکات زبانی (پسونند گار، معنای مختلف فعل، منادا، علامت جمع)
۶. توانایی انجام فعالیت‌های مربوط به مهارت‌های زبانی درس

شاعر	شعر	نمایش	بازی	نکته	واژه آموزشی	کلید واژه‌ها
پروین دولت‌آبادی	خدا			– منادا – جمع با ها ان و ات	پسونند «گار» معانی فعل	قامت - شکفته - نوازش - آفریدگار - پیوستند - غرید - لطف - محبت - صحبت - عزیز - دوستدار - جست‌وجو - احساس

فعالیت‌های کتاب بنویسیم	فعالیت‌های کتاب بخوانیم
– کامل کردنی. – تمرین خلاق. – مخالف. – مرتب کردنی. – منادا، حرف ندا. – داستان نویسی. – پسونند «ستان» – تمرین صفت. – کاربرد ضرب‌المثل.	واژه آموزشی: پسونند «گار» معانی متفاوت فعل گرفت. نکته‌ها: منادا، حرف ندا. علامت جمع ها - ان - ات (مفرد و جمع). گفت و شنود: بحث و گفت‌وگو درباره‌ی صفات و مهربانی خداوند فعالیت‌های ویژه: تقویت علاقه‌مندی به کتاب‌خوانی و توجه به موضوعات مختلف در هر کتاب

الف) بخوانیم

متن درس

این درس نوعی تحمیدیه یا حمد و ستایش خدا را گفتن و به جا آوردن است. در سنت‌های دینی، حمد و ستایش الهی در آغاز هر کار امری ضروری و واجب است. چنان‌که پیامبر اکرم فرموده است: «کل امر ذی بال لم یبدء بسم‌الله فهو ابتر». هر کاری که با نام خداوند آغاز نگردد، ناتمام و ناقص است. از این رو، آغاز این کتاب با متنی شروع می‌شود که ذکر نام و یاد خداوند است. همکاران محترم می‌توانند مفاهیم این درس را به‌طور گسترده‌تر تبیین و تشریح کنند و از شعرهای مناسب دیگری در این زمینه بهره بگیرند.

در این درس، بر بهتر دیدن و بهتر شنیدن، تأکید زیادی شده است. می‌خواستم همه چیز را درباره‌ی خدا بدانم، اشاره‌ی مستقیمی دارد به این که ما توانایی شناخت خداوند را داریم. هر علمی با سؤالی آغاز می‌شود و با مطالعه و تحقیق بسیار، گسترش می‌یابد. اگر انسان انگیزه‌ی دانستن نداشته باشد، هیچ علمی به وجود نمی‌آید و گسترش پیدا نمی‌کند.

نویسنده برای شناخت خدا، مظاهر طبیعت را مدنظر قرار داده و گل را به مثابه یکی از مظاهر زیبای طبیعت انتخاب کرده است. وقتی می‌گوییم «اللّه جمیل و یحب الجمال»، خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، به این موضوع که همه‌ی آفریده‌های خدا در کمال زیبایی ویژه‌ی خود خلق شده‌اند، اشاره کرده‌ایم.

نسیم آرام می‌وزید و ...

نسیم چون دستی با لطافت، بر گونه‌ی گل‌ها کشیده می‌شود و از آن‌جا که بسیار آرام و دل‌نواز از روی آن‌ها عبور می‌کند، مظهر لطافت در نظر گرفته شده است.

ناگهان آسمان ابری ...

توصیف آسمان ابری، به نوعی نمایش‌دهنده‌ی صفات جمالیه و جلالیه خداوند است و در مورد فلسفه‌ی وجودی آب، که مظهر حیات و زندگی است، می‌توان در کلاس صحبت کرد و گفت که زندگی مخلوقات کاملاً وابسته به باران رحمت الهی است.

به خانه برگشتم ...

در این درس، کتاب مظهر دانایی معنی شده و خداوند دانای مطلق است. می‌توان با نمونه‌های عینی بسیار که نشان از دانایی پروردگار دارد، این مسئله را در کلاس تبیین کرد. مثلاً قسمت‌های گوناگون زبان، چشم، قلب، کار کلیه‌ها، چرخش آب، چرخه‌های متفاوت در طبیعت، خورشید، زمین

و منظومه‌ی شمس‌ی، آفریده‌های ملموسی هستند که از دانایی خداوند نشان دارند. در بند آخر، این مفهوم نهفته است که «خداوند از رگ گردن به انسان نزدیک‌تر است» و به این نکته اشاره دارد که لازم نیست خداوند را تنها در بیرون از وجود خود جست‌وجو کنیم، اگر نگاه کاوشگرانه داشته باشیم، می‌توانیم خدا را در همه جا بیابیم. در همین جا می‌توانیم به این نکته نیز اشاره کنیم که بسیار اتفاق می‌افتد که گمان می‌بریم دسترسی به چیزی یا کاری بسیار دشوار است؛ اما چه بسا که در نزدیکی ما باشد. پس فقط به کمی دقت نیاز داریم.

درک و دریافت

توجه: هدف از این تمرین، تقویت مهارت‌های شفاهی و فهم و دریافت درست درس است. هنگام ارائه‌ی پاسخ‌ها، انتظار یک پاسخ را نداشته باشید. به دانش‌آموزان فرصت دهید مطالب خود را بگویند و سرانجام جمع‌بندی کنند. پاسخ‌هایی که ارائه می‌شود، نمونه‌ای از پاسخ‌های ممکن و درست است.

۱. با دیدن طبیعت، زیبایی‌ها و نعمت‌ها، مانند بارش باران، تابش نور خورشید و آفریدن پدر و مادر (مهربانی پدر و مادر) می‌توان پی برد که خداوند مهربان است.
۲. با مشاهده‌ی طبیعت می‌توان به زیبایی خدا پی برد. مانند شبنم روی گل، خود گل‌برگ‌ها، بال‌های رنگارنگ پروانه، فصول متفاوت و ... (دانش‌آموز به هر موردی که نشانه‌ای از زیبایی خلقت است، اشاره کند، اشاره‌ی او صحیح است).
۳. دعا و نیایش و نماز و حتی اندیشیدن درباره‌ی خدا، نوعی صحبت با خداوند است.

واژه‌آموزی

الف) در این تمرین پسوند «گار» آموزش داده می‌شود. «گار» یکی از علامت‌های صفت است که با اسم و بن فعل همراه می‌شود. نمونه‌های دیگر این پسوند: روزگار - آموزگار - پرهیزگار - سازگار - خداوندگار - ناسازگار - رستگار - ماندگار و ...

توجه: از نظر املا ممکن است دانش‌آموزان در کاربرد این پسوند مرتکب اشتباه شوند؛ مثلاً مانده‌گار، سازه‌گار بنویسند که باید با توضیح مناسب، این خطای املائی را رفع کنید.

ب) در زبان فارسی ممکن است هر کلمه چندین معنی داشته باشد که در ساخت جمله معلوم و معنی می‌شود. نظیر فعل گرفت که در چند جمله معانی متفاوتی پیدا کرده است. برخی از معانی فعل

گرفت عبارت‌اند از: اتخاذ کردن - قبول کردن - پذیرفتن - اختیار کردن - به دست آوردن - شروع کردن - آغازیدن (باران گرفت) - اثر کردن و اثر گذاشتن.

نگرفت در تو گریه‌ی حافظ به هیچ روی

حیران آن دلم که کم از سنگ خاره نیست!

حافظ

فرض کردن - شمردن:

گرفتمت که رسیدی به آن چه می‌طلبی   گرفتمت که شدی آن چنان که می‌یابی

منوچهری

نکته‌ها

نقش‌نمای ندا: در زبان فارسی امروز این تک‌واژه سه صورت دارد و در هر سه صورت آن همراه با اسم می‌آید. اسم همراه آن را **منادا** می‌گویند.

◇ «ای» پیش از اسم: ای خدای بزرگ، ای امام برحق.

◇ «یا» پیش از اسم: یا علی. معمولاً در فارسی امروز این تک‌واژه همراه با اسم‌های مذهبی

به کار می‌رود: یا اباالفضل، یا ضامن آهو، یا غریب خراسان.

◇ «آ» پس از اسم: خدایا، خداوندا، پروردگارا.

گفت و شنود

۱. این همه نعمت در اختیار ما قرار نمی‌گرفت، نظمی بر جهان حاکم نبود و همه از بین می‌رفتند. هرگونه پاسخی که دانش‌آموز در همین جهت بدهد، صحیح است. هدف، پرورش مهارت سخن گفتن در جمع است.

۲. بخشنده، توانا، دانا، عزیز، پاینده و ... برای کسب اطلاعات بیشتر به دعای جوشن کبیر در مفاتیح‌الجنان مراجعه شود.

۳. پاسخ آزاد

شعر

سراینده‌ی شعر خدا، خانم پروین دولت‌آبادی است که در سال ۱۳۰۳، در اصفهان متولد شد.

عمویش یحیی دولت‌آبادی مردی دانش‌دوست و از نویسندگان مشهور بود.

دولت‌آبادی تحصیلات خود را در مدارس انگلیسی و آمریکایی به پایان رساند. در ۱۸ سالگی به شغل معلمی روی آورد. سرودن شعر را از ۱۴ سالگی آغاز کرد و تاکنون چندین مجموع شعر، از جمله *آتش و آب* (۱۳۵۲)، *بر قایق ابرها* (۱۳۷۳) و *شوراب* (۱۳۴۹) از او چاپ شده است. شعر دولت‌آبادی متأثر از شعر سنتی و خصوصاً سبک خراسانی است. نشانه‌های شعر پروین اعتصامی، به‌ویژه جهت‌گیری اخلاقی و تعلیمی او را می‌توان در شعر دولت‌آبادی جست.

ب) بنویسیم

۱. اهداف این تمرین، تقویت مهارت جمله‌نویسی با استفاده از کلمات معلّم، توجه به لطف و مرحمت خداوند در همه‌ی ابعاد زندگی، تقویت مهارت گسترش واژگان، تقویت مهارت املا و تقویت مهارت تکمیل جمله‌های ناتمام.

پاسخ‌ها:

● قد

● مهر

● فریاد کشید

۲. هدف از این تمرین، تقویت مهارت مشاهده، تقویت توانایی کشف وجود خداوند در آفریده‌هایی به جز آنچه در درس آمده، پرورش تفکر خلاق و تقویت مهارت نوشتن است. پاسخ‌ها، اختیاری و به عهده‌ی دانش‌آموزان است.

۳. اهداف این تمرین تقویت مهارت خواندن، تقویت مهارت نوشتن، تقویت مهارت درک مطلب، آشنایی با کلمات متضاد، تقویت خزانه‌ی لغت و افزایش توجه و دقت است.

۴. هدف از این تمرین، تقویت تفکر منطقی و تقویت مهارت انسجام در یک نوشته است.

پاسخ‌ها:

● پروانه‌ی زیبایی در باغ به دور گلی می‌چرخید، در این هنگام گنجشکی او را دید.

● گنجشک توی دلش گفت: «به‌به چه غذای لذیذی!»

● ولی ناگهان باران تندی شروع به باریدن کرد.

● گنجشک و پروانه، از ترس خیس شدن، به زیر درختی پناه بردند.

● آن دو دوباره‌ی باران و خیس شدن با هم صحبت کردند و دوست شدند.

۵. هدف از این تمرین، تقویت مهارت تشخیص نشانه‌ی ندا و تقویت مهارت خواندن است.